

Received 01.08.2023	Review	JOTS
Accepted 11.08.2023		7/2
Published 05.09.2023		2023: 578-582

Munkh-Erdene, L. The Nomadic Leviathan (A Critique of the Sinocentric Paradigm). Leiden-Boston: Brill, 2023, pp. xvi+524. ISBN: 978-90-04-54651-6.

Deniz DEMİRYAKAN*

(Düzce/Turkey)

E-mail: demiryakan@hotmail.com

Lhamsuren Munkh-Erdene tarafından akademik dünyaya kazandırılan *The Nomadic Leviathan A Critique of the Sinocentric Paradigm* adlı kitap Brill yayınevi tarafından yayımlandı. Yayınevinin *Inner Asia Book Series* başlığı altında yayımladığı bu kitabın editörleri ise David Sneath, Caroline Humphrey Uradyn E. Bulag oldu. Kitap giriş bölümüne ek dokuz bölüm başlığı daha içermekte ve kitabın en sonunda referans ve indeks bölümleri yer almaktadır. Aşağıdaki paragrafta kitabın tüm bölümleri kısaca anlatılmış ve devamında ise değerlendirilmesine geçilmiştir.

Giriş bölümü (s. 1-30); kitabın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında geniş bilgiler verirken Sinosentrik (Sinocentric) paradigmanın kavramsal olarak açıklanmasına ve evrim teorisiyle birlikte incelenmesine ayrılmıştır. *The Habit of Thought* adlı ilk bölüm (s. 30-77); Leviathan kavramının betimlenmesine, bu betimlemenin akabinde kavramın tarihsel gelişiminin mihenk taşlarına, Pan-Avrasya şemasının ortaya çıkışına ve akademik dünyadaki karşılığına, yazının ilerleyen bölümlerinde de ayrıntılandıracağım Çin İmparatorluğu merkezli düşüncelere ve bu düşüncenin anomalisine yer vermektedir. İkinci bölüm olan *The State before the Sinocentric Paradigm* adlı bölümde (s. 77-128) ise idealizm ve materyalizm anlayışları ışığında devlet kavramı ele alınmaktadır. Ayrıca Fetih teorisi, göçebeliğin bilinmeyen gücü, devlet ve siyaset kavramlarının Weberci

* ORCID ID: 0000-0002-3565-3314.

bakış açısıyla irdelenmesi gibi durumlar da bu bölümde konu edilmiştir. *Inner Asia before the Sinocentric Paradigm* adlı üçüncü bölümde (s. 128-164); göçebelik meselesi feodalizm felsefesi ışığında detaylandırılmaktadır. Göçerler ve onların zamanla kurdukları siyasî düzen hem kendi bağlamında hem de Çin merkezli bakış açısıyla incelenmektedir. Dördüncü bölüm *The Sinocentric Scheme: Aim, Origins and Theory* (s. 164-233) ise Sinosentrik şemaya amaçları, kökenleri ve teorisi bağlamında detaylıca yaklaşmaktadır. Çin'in kendi tarihini gerçeklikten kopuk bir biçimde kurgulaması -yeniden yazması da denilebilir- ve yine Çin'in çıkarlarıyla uyuşacak biçimde İç Asya'nın nüfus artışının nasıl olduğu ve bu nüfusun 'kimler' olduğu ve hem Çin'in hem de Çin kontrolündeki diğerlerinin siyasi örgütlenmeleri bu bölümün önemli içerikleridir. Dördüncü bölüm, Çin'in yok edici ve uzlaşmasız imparatorluk anlayışına da sert eleştirilerin getirildiği alt başlıklar içermektedir. *Kinship Turnand Evolutionary Schemes* (s. 233-289) başlıklı beşinci bölümde ise evrimsel değişim bağlamında kişiler arası ilişkilerin toplumsal dönüşümü ile Sinosentrik paradigmanın istenmeyen (kitaba göre) zaferi incelenmektedir. Ayrıca bu bölümde Asya'nın dışından da bazı örnekler verilerek aşiret, akrabalık gibi yapılar somutlaştırılmaya ve karşılaştırılmaya çalışılmaktadır. Evrimsel materyalizmin etkisinin yitimine, yeni bir güç paylaşımının önlenemez zorunluluğuna ve kabilelerin bir araya gelerek imparatorluklara dönüşmesine eğilen *Exhausting Evolutionary Materialism: Economic and Warfare Pathways* altıncı bölümden (s. 289-323) sonra *The Sinocentric Paradigm in (Frontier) History* adlı yedinci bölümde (s. 323-376); bir önceki bölümde değinilen imparatorluk sürecinin ve bu sürecin doğal sonucu olan hanedanlığın reddedilişi, bireyselliğe dönüş ve otokratik anlayışın dönüştülme zorunluluğu incelenmektedir. *The Nomadic Leviathan: Extrahuman Transportation and the Military Constitution* adlı sekizinci bölümde (s. 376-445); insan dışı taşımacılığın keşfedilmesi ve geliştirilmesi, uzun yıllar kabul gören Çemberleme (Circumscription) teorisinin çürütülmesi ve göçebelik yaşayışının etkisi altında askeri anayasanın oluşumuna mercek tutulmaktadır. Kitabın dokuz numaralı *The Tribal Inner Asia: Biblical Ethnology* adlı son bölümünde (s. 445-493); İç Asya'nın etnolojik özellikleri önce kutsal kitaplar ışığında sonra da Mozaik etnolojisi ve Leibnizci bakış açısıyla incelenerek siyasi yapı ile etnolojik yapının çatışmasına yer verilmiştir.

Kitap üç konu etrafında yapılandırılmış görünmektedir. Bunların ilki Sinosenrtik paradigmadır. Sinosentrik paradigma anlayışının kabile örgütlenmesinden imparatorluk örgütlenmesine kadar birçok yapıya etki eden durumların kökenine ve bu durumların yapısal açıdan doğasına yönelik eleştiri ve saptamalar içermektedir. Sinosentrik paradigma, kitapta dile getirildiği üzere günümüzde de konuyla ilgili akademik çalışmaların birçoğunun yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu paradigmanın işlevselliği, bazı çevrelerce her geçen gün daha fazla sorgulansa da söz konusu paradigma ilgili akademik çalışmalarda baskın bir anlayış olmaya devam ettiği için eleştirilmektedir. Kitap, Sinosentrik paradigmayı çürütmeyi hedefleyerek bu paradigmaya karşı yeni bir seçenek sunulabileceğini savunmaktadır.

Yukarıda dile getirildiği gibi kitap, Sinosentrik paradigmaya çeşitli açılardan eleştirilerde bulunmaktadır. Bu eleştirilerin odak noktası, Sinosentrik paradigmanın mevcut düzeni doğal ve kaçınılmaz olarak rasyonalize eden bir mit olarak ortaya koymasıdır. Ayrıca evrimsel düşünmenin temel öğelerinden biri olan bitimsiz ve sürekli değişim-gelişim ilkesini Sinosentrik paradigmanın göz ardı etmesi de önemli eleştiri konusudur. Bir diğer öne çıkan eleştiri ise, bu paradigmanın devlet veya benzer yapıların varoluşunu mümkün kılan ve insanlık birikiminin arkasında olan şeyin tarımın icadı, zenginliğin ve nüfusun artması ya da mülkiyet ve sınıf farklılaşması gibi durumlara dayandırmasıdır.

Kitap, devlet kavramının ardındaki göçebeliğin etkisini somutlaştırarak alanyazında hâkim olan düşüncenin aksine bunu sorgulamak istemektedir. Bunu yaparken de ilginç bir noktadan yaklaşarak “Devlet(ler)i ortaya çıkaran şey nedir?” sorusuna “ulaşım” (insan dışı canlılar yoluyla) temelinde bir yanıt vermektedir: Devlet kavramının ortaya çıkmasında ve hatta kişiler-kurumlar arasındaki eşitsizliğin oluşmasında etken olan durumun insanların at vb. canlıları evcilleştirerek ulaşım faaliyetlerini en hızlı ve kolay hale getirmesi olduğu savunulmaktadır. Çünkü bir yerden bir yere ulaşmanın daha hızlı ve işlevsel yapılması doğal olarak devleti yaratan siyasî güç ve otoritenin arketipi olan gizil barbarlığın yükselişi ve bu barbarlığın kendisi dışında kalanları boyun eğmeye zorlayarak tek güç haline dönüşmesine neden olacaktır. Kitaba göre devlet, bir şiddet sarmalının doğal ve onulmaz sonucudur. Tabii, şiddet sadece fiziki açıdan değerlendirilmemelidir. Siyaset başta olmak üzere her şey kitapta da belirtildiği üzere bundan payına düşeni alacak ve şiddeti bir enstrüman olarak

kullanan devlet erkinin koyduğu kurallar ekonomiden kùltùre kadar her Őeye etki edecektir. Tam bu noktada kitabın birkaç yerinde de dile getirilen Őu tespit önemlidir: Söz konusu düzen ne doğal ne de kaçınılmazdır; yine de insanlar bunun doğal, normal ya da kaçınılmaz olduğuna inandıkları sürece bu düzende var olmaya mahkûmdur. Peki Sinosentrik paradigmanın bunda payı nedir?

Devletin göçebe köklerine yeniden dönmek gerekirse bu kitap, literatür açısından bunu ilk kez konu edinen bir çalışma olmadığı gibi Sinosentrik paradigmanın karşısına yeni bir Őeyle çıkmaya gereksiniminin ‘zorunlu bir akademik arayışı’ da değildir. Kitabı önemli kılan Şey, devlet ve onu oluşturan kavramlar bütünü hakkında mevcut yaklaşımdan çok farklı olarak alışıl gelmişin dışında bir insanlık tarihi anlatımı yapmaya çalışmasıdır. Bu yeni anlatımdaki insan, çıktığı yolculuğun edilgeni değil etkenidir.

Kitaptaki başka bir önemli konu ise devletin ve kabileciliğin kökeni ve doğasına ilişkin iki karşıt düşünme biçimini dikkatle analiz etmesidir. Bunlar Fetih teorisi ve Sinosentrik paradigmadır. Sinosentrik paradigma, arkeolojik çalışmalar sonrası elde edilen bilgilere ek alandaki son gelişmeler dikkate alınarak Fetih teorisi işığında incelenmektedir. Kitap bu iki teori bağlamında devleti, imparatorluğu ve kabile örgütlenmesini önce tanımlayıp bu örgütlerin kavramsallaşma serüvenlerine odaklanarak her birinin varoluş köklerini betimlemeye çalışmaktadır. Devamında bu teorik yapıların ve Őemaların doğuşu ve gelişimi özetlenmekte ve bu iki anlayışın İç Asya ve Çin ile ilgili tarihsel araştırmaları nasıl etkilediği ve Őekillendirdiđi başarılı bir biçimde analiz edilmektedir.

Fetih teorisi ve Sinosentrik paradigmanın birlikte analizinin sonucu ise Őöyle görünmektedir: Fetih teorisini yerinden eden ve modern öncesi siyasi dünya için bir vizyon olarak kendini kabul ettiren Sinosentrik paradigma, günümüz itibariyle daha fazla savunucusu olan bir paradigmadır. Tam da bu noktada, kitaba göre söz konusu paradigmanın sacayakları yapısal olarak en başından beri yanlış, kusurlu ve çelişkilidir. Bu büyük çelişkileri açığa çıkarmak ve paradigmanın savunulamazlığını göstermek hedefi kitabı önemli kılan noktalardan bir diğeridir. Çalışma aynı zamanda Sinosentrik paradigmanın filizlenmeye başladığı zamanların ardında yatan durumları da araştırmakta, geçmişi belli bir bakış açısıyla süzgeçten geçirerek yorumlamayı amaçlayan bir

eylemi ortaya koymaktadır. Fetih teorisinin başlıca temsilcilerinin temel fikirlerine ve tarihsel materyalizm eleştirilerine de geniş yer ayıran bu kitap, Fetih teorisini ve bu teoriyle idealist tarih anlayışını yeniden diriltmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak *The Nomadic Leviathan* adlı kitabın Sinosentrik paradigmanın başlangıçtaki felsefesini ve temel çelişkilerini sert eleştirilerle açığa vurması, önemli saptamalarla -kitaptaki tabirle- bir efsanenin sonunu getirmesi, diğer taraftan Fetih teorisini bu paradigmanın karşısına koyarak akademik dünyanın dikkatine sunması, devletin ve medeniyetin kökenine hayvancılığı, insanlık tarihinin merkezine ise Avrasya bozkırlarını yerleştirmesi oldukça önemlidir. Konuya ilgi duyanların gereksinimini rahatlıkla karşılayacaktır.